HISTORICKÝ ZBORNÍK

VEDECKÝ ČASOPIS
O SLOVENSKÝCH
NÁRODNÝCH DEJINÁCH

VYDÁVA
MATICA SLOVENSKÁ
MARTIN

ROČNÍK 32
2022 ČÍSLO 1

Redakčná rada/Redaktionsrat/Editorial Board:
HEDr. Ľuboslav Hromjak, PhD.; prof. PhDr. Róbert Letz, PhD.; prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.;
PhDr. Pavol Madura; doc. Mgr. Pavol Matula, PhD.; doc. PhDr. Ivan Mrva, CSc.;
PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.; doc. PaedDr. Pavol Parenička, CSc.; doc. Mgr. Ivan Petranský, PhD.;
doc. Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

Predsedníčka/Vorsitzende/President of Board: prof. PhDr. Marta Dobrotková, CSc.

Čestní členovia/Ehrenmitglieder/Honorary Members:
prof. PhDr. Milan Stanislav Ďurica; prof. PhDr. Matúš Kučera, DrSc.; doc. František Vnuk

Vydáva Matica slovenská, P. Mudroňa č. 1, 036 01 Martin. IČO: 00179027, DIČ: 2020631 23 v Slovenskom historickom ústave Matice slovenskej v spolupráci s Historickým odborom Matice slovenskej
Published by Matica slovenská

Šéfredaktor/Chefredakteur/Editor-in-Chief: PhDr. et Mgr. Peter Mulík, PhD.

Adresa redakcie/Anschrift der Redaktion/the adress of the editorial Office:
Redakcia Historického zborníka
Slovenský historický ústav MS
Grösslingová 23, 812 51 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: peter.mulik@matica.sk

Historický zborník 32, jún, č. 1/2022
Almanach für Geschichte 32, Juni, N. 1/2022
Alamanac for History 32, June, No. 1/2022

Evidenčné číslo/Registration Number 4010/10

Rozširuje/Distributed by
Matica slovenská
P. Mudroňa č. 1
036 01 Martin
Tel.: 0918 904 931
e-mail: periodika@matica.sk
www.matica.sk

Grafický návrh obálky/Graphic design of the cover: Jozef Siekel
Grafická úprava vnútra/Graphic layout: Martin Kurhajec
Jazyková redaktorka: Ing. Janka Farkašová
Preklad do anglického jazyka/Translation into English: Mgr. Michal Vongrej
Preklad do nemeckého jazyka/Deutsche Übersetzung: Mgr. Gabriela Hamranová

Historický zborník vychádza ako vedecké recenzované periodikum dvakrát ročne.
Wissenschaftliches Periodikum Almanach für Geschichte erscheint zweimal jährlich. Inlands- und Auslandsvertrieb, Bestellungen und Abonnement durch den Verlag der Matica slovenská, G. m. b. H.
Scientifical Periodicum The Almanac for History is published twice a year. Distributed, domestic and foreign orders subscribtions accepted by the Matica slovenská Publishing House, LtD.

© Matica slovenská, Martin 2022

Vytlačila Tlačiareň P+M, s. r. o., Turany

EV 4010/10
ISSN 1335-8723
EAN 9771335872006 21

OBSAH

ŠTÚDIE

Hospodárske podniky a spolky Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1918 – 1941
Ján Tkáč 13

Poľnohospodárstvo v období Slovenskej republiky (1939 – 1945)
na príklade okresu Hnúšťa
Patrik Beňuš 36

Prvé tajné biskupské vysviacky na Slovensku
Róbert Letz 58

Súdny proces a obhajoba ministra financií prvej Slovenskej republiky JUDr. Mikuláša
Pružinského pred Národným súdom v októbri a novembri 1947
Karol Fremal 82

Ústava ČSSR z roku 1960 a slovensko-české ústavné vzťahy 1960 – 1992
Bruno Čanády 106

MATERIÁLY

Historizmus Mikuláša Dohnányho. 170 rokov od smrti významného štúrovca
Pavol Parenička 145

Prípravy na mierovú zmluvu s Maďarskom a tvorba štátnych hraníc ČSR
Bruno Čanády 157

Cisár Karol I. (IV.) Habsburský a jeho úsilia o mier a federalizáciu monarchie
Stanislav Žlnay 187

Ústredie slovenských ochotníckych divadiel za pôsobenia Henricha Barteka
– pestovateľa javiskovej reči
Július Lomenčík 204

DOKUMENTY

Arizácia Cinkografie Horský v Žiline Maticou slovenskou
Zdenko Tkáč 215

Spomienky na poslanca Snemu Slovenskej republiky Pavla Čarnogurského
z čias konca vojny
Oľga Slivková 219

Ukrajinskí utečenci na Slovensku v roku 1944
Róbert Letz 235

MEDAILÓNY

Za prof. PhDr. Júliusom Bartlom, CSc.
Róbert Letz 241

K stému výročiu narodenia Michala Potemru
Radoslav Žgrada 244

Archivárka hlavného mesta Bratislavy PhDr. Anna Buzinkayová (1952 – 2022) odišla do večnosti
Peter Mulík 247

RECENZIE
HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský.* Bratislava : Premedia Group, s. r. o., 2021. 310 s. ISBN 978-80-8159-811-1.
Rudolf Maník 253
KRAJČÍR, Lukáš a kol. *Rok 1919 a Slovensko – Sondy do kľúčových udalostí, inštitúcií, orgánov a osobností.* Martin : Matica slovenská, 2021. 250 s. ISBN 978-80-8128-273-7.
Zdenko Tkáč 259
ŠTENPIEN, Erik – SVATUŠA, Ivan (eds.). *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach [vyšlo online], 2021, 340 s. ISBN 978-80-574-0040-0 (e-publikácia).
Radoslav Žgrada 261

Zoznam autorov 267

INHALT

STUDIEN

Die Wirtschaftsunternehmen und die Vereine der Slowaken in Vojvodina in Jahren 1918 – 1941
Ján Tkáč 13
Agrarwirtschaft in der Zeit der Slowakischen Republik (1939 – 1945) am Beispiel vom Bezirk Hnúšťa
Patrik Beňuš 36
Die ersten geheimen Weihen der Bischöfe in der Slowakei
Róbert Letz 58
Prozess gegen den Finanzminister der ersten Slowakischen Republik Judr. Mikuláš Pružinský vor Nationalgericht im Oktober und November 1947 und seine Verteidigung
Karol Fremal 82
Verfassung der ČSSR von 1960 und die slowakisch-tschechischen Verfassungsbeziehungen 1960 – 1992
Bruno Čanády 106

MATERIALIEN

Historie von Mikuláš Dohnány. 170 Jahre seit dem Tod eines bedeutenden Vertreters der Štúr-Nationalen Bewegung
Pavol Parenička 145
Vorbereitungen auf den Friedensvertrag mit Ungarn und die Festsetzung der Staatsgrenzen der ČSR
Bruno Čanády 157
Der Kaiser Karl von Habsburg, der I. (IV.), und seine Bemühung um Frieden und Föderalisierung der Monarchie
Stanislav Žlnay 187
Die Zentrale für die slowakischen Laientheater während des Wirkens Heinrich Barteks, eines Experten für Kultivierung der Bühnensprache
Július Lomenčík 204

DOKUMENTE

Arisierung von Cinkografia Horský in Žilina auf Matica slovenská
Zdenko Tkáč 215
Die Erinnerungen an den Abgeordneten im Parlament der Slowakischen Republik Pavol Čarnogurský in der Zeit des Kriegsendes
Oľga Slivková 219
Ukrainische Flüchtlinge in der Slowakei im Jahre 1944
Róbert Letz 235

MEDAILLONE

Zum Tod des Professors PhDr. Július Bartl, CSc.
Róbert Letz 241
Zum 100. Jahrestag der Geburt von Michal Potemra
Radoslav Žgrada 244
Archivarin der Hauptstadt Bratislava PhDr. Anna Buzinkayová (1952 – 2022)
ist in die Ewigkeit gegangen
Peter Mulík 247

REZENSIONEN

HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský. (Faschismus, unser slowakischen.)* Bratislava : Premedia Group, s. r. o., 2021. 310 s. ISBN 978-80-8159-811-1.
Rudolf Maník 253
KRAJČÍR, Lukáš a kol. *Rok 1919 a Slovensko – Sondy do kľúčových udalostí, inštitúcií, orgánov a osobností. (Das Jahr 1919 und die Slowakei – Sondierungen der Schwerpunktereignisse, Institutionen, Behörden und Persönlichkeiten.)* Martin : Matica slovenská, 2021. 250 s. ISBN 978-80-8128-273-7.
Zdenko Tkáč 259
ŠTENPIEN, Erik – SVATUŠA, Ivan (eds.). *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. (100 Jahre des Vertrags von Trianon – Diplomatie, Staat und Recht um die Jahrhundertwende.)* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach [on line herausgegeben], 2021, 340 S. ISBN 978-80-574-0040-0; (e-Publikation).
Radoslav Žgrada 261

Liste der Autoren 267

CONTENTS

STUDIES

Commercial Undertakings and Associations of Slovaks in Vojvodina in 1918–1941
Ján Tkáč 13
Agriculture During the Slovak Republic (1939–1945) by Way of the Example of Hnúšťa District
Patrik Beňuš 36
First Secret Episcopal Ordinations in Slovakia
Róbert Letz 58
Trial and Defence. Minister of Finance of the First Slovak Republic, JUDr. Mikuláš Pružinský, Before the National Court in October and November 1947
Karol Fremal 82
The Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic of 1960 and Slovak-Czech Constitutional Relations in 1960–1992
Bruno Čanády 106

MATERIALS

Mikuláš Dohnány's Historicism. 170 Years Since the Death of a Prominent Štúr's Group Member
Pavol Parenička 145
Preparations for Peace Treaty with Hungary and Demarcation of Czechoslovak State Borders
Bruno Čanády 157
Emperor Charles I of Austria (Charles IV) and His Peace and Monarchy Federalization Efforts
Stanislav Žlnay 187
Central Office of Slovak Community Theatres During the Active Working Days of Henrich Bartek—the Cultivator of Stage Diction
Július Lomenčík 204

DOCUMENTS

Aryanization of Cinkografia Horský in Žilina by Matica Slovenská
Zdenko Tkáč 215
Memories of Pavol Čarnogurský, Member of the Assembly/Diet of the Slovak Republic, from the End of the War
Oľga Slivková 219
Ukrainian Refugees in Slovakia in 1944
Róbert Letz 235

PORTRAITS

Obituary of Prof. PhDr. Július Bartl, CSc.
Róbert Letz 241
On the 100th Anniversary of the Birth of Michal Potemra
Radoslav Žgrada 244
Archivist of the Capital City of Bratislava PhDr. Anna Buzinkayová (1952 – 2022) left in eternity
Peter Mulík 247

RECENZIE

HRUBOŇ, Anton a kol. *Fašizmus náš slovenský. ["Our Slovak Fascism"].* Bratislava : Premedia Group, s. r. o., 2021. 310 s. ISBN 978-80-8159-811-1.
Rudolf Maník 253
KRAJČÍR, Lukáš a kol. *The Year 1919 and Slovakia—Probes into Key Events, Institutions, Authorities and Personalities* Martin : Matica slovenská, 2021. 250 s. ISBN 978-80-8128-273-7.
Zdenko Tkáč 259
ŠTENPIEN, Erik – SVATUŠA, Ivan (eds.). *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. (100 years of the Treaty of Trianon – diplomacy, state and law at the turn of the century.)* Košice : Pavel Jozef University Šafárika v Košiciach [published online], 2021, 340 p. ISBN 978-80-574-0040-0 (e-publication).
Radoslav Žgrada 261

List of Authoren 267

Hospodárske podniky a spolky Slovákov vo Vojvodine 1918 – 1941

Ján Tkáč

Predmetom tejto štúdie sú hospodárske podniky a hospodárske spolky Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1918 – 1941, teda v kráľovskej Juhoslávii. Nadväzuje na našu štúdiu z roku 2020 pod názvom Sociálna štruktúra a hospodárstvo Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1918 – 1941. V uvedenej štúdii sme sa snažili proporcionálne opísať dobovú sociálnu štruktúru a hospodárstvo Slovákov vo Vojvodine. Najväčšiu časť sme venovali poľnohospodárstvu, ktoré bolo dominantným hospodárskym odvetvím v Juhoslávii, vo Vojvodine a aj Slovákov tam žijúcich.[1] V tejto štúdii sa zameriavame na menej rozšírené hospodárske aktivity Slovákov vo Vojvodine. Aj keď neboli dominantné, boli veľmi dôležité v živote Slovákov. Tematika hospodárskych podnikov a spolkov Slovákov vo Vojvodine je málo preskúmaná. Nevenuje sa jej ani slovenská historiografia a je okrajovou témou monografií slovenských obcí vo Vojvodine.

Vojvodina je od roku 1945 autonómna oblasť nachádzajúca sa na severe Srbska. Tvoria ju oblasti Báčka, Banát a Sriem. V 18. – 19. stor. to bolo územie južného Uhorska. Vtedy sa tam usadili niektorí Slováci, ktorí prišli zo Slovenska alebo z územia dnešného Maďarska. V polovici 19. storočia tam Habsburgovci zriadili Srbské vojvodstvo a Tamišský Banát, kde mali Srbi asi štvrtinové zastúpenie. V roku 1860 bolo vojvodstvo zrušené a jeho územie začlenené do župnej správy Uhorska.[2] Tieto udalosti dopomohli to, aby sa toto územie začalo postupne nazývať Vojvodina a spájať so Srbmi. Kým pomenovania Báčka, Banát a Sriem boli bežné už v 19. storočí (aj medzi Slovákmi), pomenovanie Vojvodina sa všeobecne začalo používať po roku 1918, keď sa stala súčasťou Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov – Juhoslávie (skratka SHS),[3] a to najmä medzi Srbmi. V medzivojnovom období však Vojvodina nebola samostatnou administratívnou jednotkou. Do roku 1922 pretrvalo staré župné zriadenie. V rokoch 1922 – 1929 bolo jej územie rozdelené na oblasti. Až v roku 1929 sa územie Báčky, Banátu a Sriemu ocitlo v rámci jednej administratívnej jednotky Dunajskej bánoviny, kde patrila aj Šumadia v severnom Srbsku (s výnimkou Belehradu). Sídlom Dunajskej bánoviny bol Nový Sad.[4]

Od začiatku jej vzniku v roku 1918 bola Juhoslávia hospodársky veľmi nesúrodým územím. Najvyspelejšie územia s vyspelejším kapitalistickým podnikaním boli Slovinsko,

---

[1] TKÁČ, Ján. Sociálna štruktúra a hospodárstvo Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1918 – 1941. In *Historický zborník. Vedecký časopis o slovenských národných dejinách*, 2020, roč. 30, č. 2, s. 23-40.

[2] PALIĆ, Milenko. *Srbi u Mađarskoj – Ugarskoj do 1918*. Novi Sad : Futura publikacije, 1995, s. 283-286.

[3] Od roku 1929 sa názov štátu zmenil na Kráľovstvo Juhoslávia.

[4] Bánovina – vyššia administratívna jednotka Juhoslovanského kráľovstva v rokoch 1929 – 1941. V Juhoslávii bolo spolu deväť bánovin.

Chorvátsko a Vojvodina. Na druhej strane na území tzv. starého Srbska (dnešné Severné Macedónsko), Kosova, Čiernej Hory prežívali ešte feudálne hospodárske vzťahy. Pred rokom 1918 patrilo územie Vojvodiny medzi najvyspelejšie časti Uhorska. Aj vďaka úrodnej pôde, viacerým veľkostatkom s kapitalistickým podnikaním bolo poľnohospodárstvo vo Vojvodine na vysokej úrovni. Hospodárstvo v Juhoslávii malo agrárny charakter. Pozemková reforma, ktorá sa uskutočnila v Juhoslávii v 20. rokoch 20. stor., najviac zasiahla územie Vojvodiny. Uskutočnila sa tam aj kolonizácia srbského obyvateľstva z južných nerozvinutých častí. Cieľom pozemkovej reformy a kolonizácie bolo vylepšiť etnickú štruktúru obyvateľstva Vojvodiny a viac ju pripútať k Srbsku.[5] Keď sa Vojvodina stala súčasťou SHS, došlo k spomaleniu a nakoniec k utlmeniu hospodárskeho rozvoja. Juhoslovanský daňový systém znevýhodňoval územie Slovinska, Chorvátska a Vojvodiny oproti zvyšku Juhoslávie.

V čase pripojenia územia dnešnej Vojvodiny k SHS žilo na jej území približne 1 365 596 obyvateľov. Etnické zloženie tohto územia bolo veľmi pestré. Najpočetnejší boli: Srbi a Chorváti 502 415 (36,80 %), Maďari 376 107 (27,71 %), Nemci 316 107 (23,10 %), Rumuni 69 530 (5,10 %), Slováci a Česi 48 666 (3,30 %), Židia 19 069 (1,40 %), Rusíni 11 471 (0,80 %). Srbi a Chorváti boli považovaní za jeden národ. Odhaduje sa, že Srbov bolo okolo 400 000, čo činí necelých 30 % z celkového počtu obyvateľov. Podobne Slováci a Česi boli považovaní za jeden národ.[6]

Domácka výroba

V období medzi svetovými vojnami mala spoločnosť vo Vojvodine agrárny charakter. Platilo to aj pre Slovákov. Obce boli do väčšej miery uzavreté, hospodársky sebestačné celky. Takmer každá rodina bola samostatným hospodárskym podnikom, či už to bola rodina chudobného, alebo bohatého roľníka. Rodiny boli potravinovo sebestačné. Potraviny sa vtedy nekupovali v obchodoch, ba ani na trhoch. V najnutnejšom prípade si potraviny kúpili ľudia od susedov alebo od ďalších rodín v obci. Každá rodina si dopestovala obilie, z ktorého si upiekla chlieb a iné výrobky z cesta. Zeleninu a ovocie si dopestovala v záhrade. Aj tá najchudobnejšia roľnícka rodina mala aspoň jedného koňa, ktorý sa využíval ako ťažné zviera alebo pri poľnohospodárskych prácach. Hovädzí dobytok bol chovaný pre mlieko, z ktorého si rodiny vyrábali ďalšie mliečne výrobky ako syr, tvaroch, smotana, maslo. V menšej miere niektoré rodiny chovali ovce na vlnu. Na mäso si chovali sliepky, kačice, husi, morky, zajace. Sliepky sa chovali aj na vajíčka a husi na perie, ktoré sa používalo na domácky vyrábané vankúše a periny.

Väčšinu predmetov domácej spotreby si vyrábali tiež podomácky. Týkalo sa to najmä bežného poľnohospodárskeho náradia, textilných výrobkov, ale aj kuchynského vybavenia. Slováci v blízkosti rieky Dunaj pestovali konope, z ktorého si podomácky

[5] TKÁČ, Ján. Slováci vo Vojvodine a pozemková reforma a kolonizácia v Juhoslávii (1918 – 1941). In *Verbum Historiae*, 2020, č. 2, s. 121-152. ISSN 1339-4053 (online).

[6] GAĆEŠA, Nikola L. Demografske i socialne prilike u vreme prisajedinjenja Vojvodine Kraljevini Srbiji 1918 godine. In *Prisajedinjenje Vojvodine Kraljevini Srbiji 1918.* Novi Sad : Muzej Vojvodine, Institut za istoriju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 1993, s. 50-51.

vyrábali konopné plátno. Niektoré textilné látky sa kupovali, aby z toho vyrobili niektoré časti odevov. Slovenky priadli, šili a tkali všetku domácu bielizeň, ba i vrchné šatstvo ako napríklad sukne a zástery. Ich ozdobné súčasti boli tiež domácej výroby. Skoro každá žena vedela priasť konopné nite a utkať konopné plátno. Podomácky vyrobené plátno zafarbila a potom ušila nielen spodné, ale aj vrchné súčasti oblečenia. V domácnostiach sa tkali *šené* (konopné) textílie a *klinovníky* (uteráky), ale aj hodvábne a ešte jemnejšie obrusy, podušky, vankúše a potom *firange* (závesy, záclony). Takmer každá domácnosť mala drevené krosná, na ktorých sa tkali *handrovky* (tkané koberce) zo starých handier. Základom textilnej výroby bolo pradenie, tkanie a vyšívanie a bežne sa robilo v súkromí roľníckych domácností v zimnom období. Tieto domácke práce boli príležitosťou na spoločenskú udalosť, ktorá sa volala priadky. Na priadkach sa stretli rodinní príslušníci alebo dedinská mládež. Keď nebolo veľa práce vonku, ľudia si pri ručných prácach krátili dlhé zimné dni. Rozprávali sa, spievali, zabávali, upevňovali vzájomné vzťahy a popíjali vínko alebo jedli. Na priadkach sa zúčastňovali všetci, aj muži, aj ženy, aj starí, aj mladí. Ženy priadli a tkali, dievčatá vyšívali oplecká a *predky* (ozdobne vyšívaná predná časť košele) na košele, starší muži plietli z konopnej priadze *zepky* (druh obuvi) pre všetkých členov rodiny, mládenci si vyšívali *predky* na košele alebo na predaj.[7] Pletenie a háčkovanie v tom čase nebolo veľmi rozšírené.

Hospodárske podniky

Kolektívne hospodárske podniky neboli medzi Slovákmi vo Vojvodine obľúbené. Príležitostné a ziskové spolky s dvoma-troma členmi však boli bežné, ale najviac bolo individuálnych podnikov. Najviac ich bolo v najväčšej slovenskej báčskej obci Petrovec, menej už v menších slovenských obciach. V Petrovci sa také spolky zaoberali obchodom alebo menšou priemyselnou výrobou ako napríklad tehelne, mlyny a podobne. Tieto podniky sa však väčšinou nezaoberali spracovaním poľnohospodárskych plodín a výrobkov. Individuálne podniky boli výhradne obchodné (predaj obilia, chmeľu atď.). Kým do prvej svetovej vojny boli v Petrovci obchodníci výhradne Židia, tak potom začali do tohto hospodárskeho odvetvia prenikať aj Slováci. Aj obchod s chmeľom, ktorý bol v dobrých sezónach predmetom vysokého zisku Petrovčanov, sa postupne dostával do slovenských rúk.[8] V menších obciach väčšinou prevládal individuálny odpredaj poľnohospodárskych plodín rôznymi priekupníkmi. Okrem Petrovca, kde mali remeslá tradíciu, bolo viacero slovenských podnikov aj v sriemskej obci – mestečku Stará Pazova[9] a v Pivnici v Báčke.

Obdobie 20. – 30. rokov 20. storočia je charakteristické zavádzaním elektrického prúdu do vojvodinských obcí vrátane tých, kde žili Slováci. Napríklad v báčskej obci

[7] JESENSKÁ, Zora. Náš ženský domáci priemysel. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1929*, roč. 10, s. 110-113.

[8] GRÚNIK, Ivan. Petrovec vo svetle podnikateľskom, najmä obchodnom. In *Naše zahraničí*, 1922, roč. 3, sv. 3, s. 124-125.

[9] TKÁČ, Sociálna štruktúra, s. 23-40.

Pivnica sa elektrický prúd začal zavádzať od roku 1924.[10] Elektrický prúd sa využíval na osvetlenie, najskôr pôšt, policajných staníc, škôl, obchodov, remeselníckych dielní. Väčšina roľníckych domácností bola aj naďalej bez elektrického prúdu. Na osvetlenie sa vo veľkom využívali petrolejové lampy a voskové sviečky. Problematika elektrifikácie si vyžaduje ďalšie skúmanie. Základným vykurovacím materiálom v tom čase bolo aj naďalej drevo z ovocných stromov agátov, moruší, ako aj vedľajšie produkty z poľnohospodárskej činnosti. Napríklad v zime sa vo veľkom vykurovalo kukuričnými šúľkami a *zetkami* (dobytkom obhryzené kukuričné byle). Agát sa využíval aj na zhotovovanie stĺpov do chmeľníc.

Mlyny, mláťačky a tehelne

Vzhľadom na význam poľnohospodárskej výroby a stravovania nachádzali sa v takmer každej osade, nevynímajúc slovenské, aj mlyny. Väčšie obce mali niekoľko mlynov rôzneho druhu. V Petrovci boli tri mlyny. Ďalšie boli v Kulpíne, Hložanoch a Kovačici. Parné mlyny boli v Pivnici, Padine, Hajdušici.[11] V Hložanoch, ktoré boli v blízkosti Dunaja, boli napríklad dva mlyny poháňané vetrom, tri mlyny boli tzv. suché mlyny a dva mlyny boli poháňané vodou.[12]

Väčšina domov bola stále nabíjaná, teda z hliny. Stavebným materiálom bolo blato zmiešané s plevami alebo so slamou. Tradičné tehly sa vyrábali z nepálených tehál (blato a slama). Nabíjané domy a domy z nepálených tehál sa robili svojpomocne. Pri výstavbe domov pomáhali príbuzní, susedia, priatelia. Bohatší roľníci, remeselníci a obchodníci stavali domy z pálených tehál. Tie sa vyrábali v tehelniach, ktoré vlastnili väčšinou veľkostatkári alebo aj slovenskí podnikatelia z blízkeho okolia. Výroba tehál nebola ohraničená obcami alebo národnosťou. V južnej Báčke mal tehelňu napríklad gróf Rudolf Chotek na futockom panstve alebo veľkostatkár Gedeon Dunđerski v Číbe (Čelárove). Tieto tehelne vyrábali stavebný materiál pre všetkých obyvateľov južnej Báčky, či už Slovákov, Nemcov, Srbov, alebo Maďarov. Niektoré tehelne vlastnili aj Slováci. V Petrovci bolo niekoľko poľných tehelní. V tzv. veľkej tehelni bol po prvej svetovej vojne postavený generátor na výrobu elektrického prúdu. Majiteľom budovy bol podnikateľ Juraj Čáni, prezývaný Gróf.[13] V Starej Pazove patrili Slovákom tri tehelne. Úspešnejšie v Starej Pazove boli tehelne *Šipický-Šágy* a *Materák*. Po saturovaní domácich potrieb vyvážali tehly do Belehradu.[14] Ďalšie tehelne boli v Bajši a v najväčšej slovenskej banátskej obci

---

[10] LENOVSKÝ, Ladislav – MICHÁLIK, Boris. Remeslá a remeselníctvo. In ČUKAN, Jaroslav (ed.). *Pivnica. Kultúrne tradície Slovákov v Báčke*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2010, s. 111.

[11] MANAKIN, Viktor (et. al.). *Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca Almanah, svezak III*, deo 7, 8, 9, 1927-1928. Zagreb : Glavno uredništvo almanaha SHS, s. 573-617.

[12] DUDOK, Emil – PAŽITNAJ, Ondrej – DAMIANOVÁ, Katarína. Remeselníctvo v Hložanoch. In FEKETE, Samuel (ed.). *Hložany 1756 - 1986*. Hložany : MS Hložany, 1986, s. 154-155.

[13] KOPČOK, Ján. Architektonický rast Petrovca. In BOLDOCKÝ, Samuel (ed.). *Petrovec 1745 - 1995*. Báčsky Petrovec : Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec, 1995, s. 314-315.

[14] LILGE, Karol. *Stará Pazova, monografia*. Myjava : Tlačou a nákladom Daniela Pažického na Myjave, 1932, s. 188-189.

Kovačica.[15] V tehelniach sa vykurovalo slamou, uhlím a keď bol nedostatok uhlia, tak aj pazderím.[16]

Počas žatvy sa používali parné mláťačky. V každej obci bolo viacero mláťačiek rôzneho druhu. V Starej Pazove, kde žili aj Srbi, vlastnili Slováci päť *mláťacích* parných strojov[17]. V Hložanoch bolo minimálne osem mláťačiek.[18] Počas žatvy prenajímali majitelia mláťacích strojov svoje mláťačky slovenským roľníkom. Fotografovanie pri mláťačkách počas žatvy bolo v tom čase veľmi populárne. Na fotografiách sú aj mladí a starí, aj ženy a muži. Ďalšími príležitosťami na fotografovanie boli priadky, svadby a niektoré poľnohospodárske práce.

Konopné fabriky

Najdostupnejšou textilnou látkou u Slovákov v Báčke bolo konopné plátno. Najvhodnejšie podmienky na pestovanie konope boli v blízkosti rieky Dunaj a báčskych kanálov v južnej Báčke. Z konope sa vyrábalo textilné plátno väčšinou podomácky, ale v tridsiatych rokoch 20. storočia začali vznikať v slovenských obciach konopné fabriky, kde sa konope spracovalo a vyrábalo sa z neho plátno. Napríklad konopná fabrika v Petrovci bola založená v roku 1934. Továreň postavili na vhodnom mieste, na *„Močidlách"* pri Kysáčskej ceste. Nielen pre Petrovec, ale aj pre okolie mala továreň veľký hospodársky význam. Zamestnávala domáce sily, chudobných robotníkov, ktorí by inak sotva našli trvalé zamestnanie. Okrem toho veľká spotreba konope priaznivo vplývala na tvorbu cien tohto produktu. Zaujímavosťou bolo, že aj keď cena konope bola veľmi slušná (v októbri 1935 sa za 1 kg surových a nemočených konopí platilo 6 – 6,50 din. a za močené 8 din.),[19] jednako len domáca (petrovská a okolitá slovenská) produkcia nestačila pokryť potreby továrne. Preto boli majitelia továrne nútení kupovať konope aj v okolitých neslovenských obciach. Fabrika zamestnávala denne 70 robotníkov a robotníčok. Pracovalo sa stále, aj v zime, kým mali zásoby surovín. Odbyt konope bol zaistený, a preto bolo žiaduce, aby sa pestovanie konope ešte väčšmi rozmohlo. Fabrika ročne spracovala asi 25 000 metrických centov konope a vyrobilo sa 60-70 „vagónov"[20] čistých konopných produktov.[21]

V roku 1937 bola v Petrovci za pomoci juhoslovanského ministerstva poľnohospodárstva v Belehrade založená družstevná konopáreň. Štát na ňu prispel sumou 100 000 dinárov. Najväčšiu zásluhu pri budovaní konopárne mal národohospodársky pracovník

---

[15] MANAKIN, Kraljevina Srba, Hrvata, s. 537-586.
[16] KOPČOK, Architektonický rast, s. 314.
[17] LILGE, Stará Pazova, s. 188-189.
[18] DUDOK, PAŽITNAJ, DAMIANOVÁ, Remeselníctvo v Hložanoch, s. 155.
[19] V prepočte to bolo 3,29 – 3,57 Kč. Zdroj Hospodárstvo, Peniaze. In *Národná jednota*, Vianoce 1935, roč. 16, č. 51-52, s. 7.
[20] 1 vagón = 10 000 kg. In CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří. *Maly Slovnik Jednotek Měření*. Praha : Mladá fronta, 1982, s. 243.
[21] Konopná fabrika v Petrovci. In *Národný kalendár na priestupný rok 1936*, roč. 17, s. 188-189. 1 q (metrický cent) = 100 kg. In CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří. Maly Slovnik..., s. 243.

Ing. Pavel Vŕbovský z Petrovca. S výstavbou konopárne sa začalo v apríli 1937.[22] V Petrovci boli celkovo tri konopárne.

Ďalšia konopáreň bola postavená v Hložanoch v roku 1938.[23] Hložančania mali močidlá na močenie konope v ríte. Bolo to močaristé územie medzi obcou a riekou Dunaj. Továreň na spracovanie konope bola aj v Kulpíne, ktorý sa nachádzal pri kanáli, severozápadne od Petrovca.[24]

Ďalším textilným materiálom bol hodváb, ktorý sa vyrábal z kukiel priadky morušovej. Na chov priadky morušovej sa používali listy moruší. Od čias panovania Márie Terézie v 18. storočí boli moruše vysádzané na dedinských uliciach, kde tvorili rozsiahle stromoradia.

Ďalším textilným materiálom bol ľan, ktorý sa však vysádzal v menšom množstve. Výroba vlny bola rozšírená v menšom množstve vzhľadom na to, že sa ovce chovali menej. Konope, hodváb, ľan alebo aj vlna boli spracované v roľníckych domácnostiach. V tomto období sa čoraz viac textílií kupovalo v tzv. *partiekových* obchodoch.

Kníhtlačiarne

Dolnozemskí Slováci v Báčke vydávali svoje časopisy a knihy už v časoch Rakúsko-Uhorska, teda pred rokom 1918, v Novom Sade a báčskej Palánke. Boli to mestá, kde žila iba menšia časť Slovákov. Najviac Slovákov žilo v najväčšej slovenskej obci v Báčke, v Petrovci. Skupina slovenských inteligentov sa preto rozhodla založiť v Petrovci kníhtlačiareň. 8. februára 1919 sa uskutočnilo (zakladajúce) valné zhromaždenie kníhtlačiarne, účastinárskej spoločnosti v Petrovci, na ktorom bolo prítomných 75 účastníkov z Petrovca, Kulpína, Hložian, Silbašu, Pivnice, Kysáča, Starej Pazovy a Erdevíku. Rozhodli sa upísať na spoločnosť 1 700 účastín v hodnote 170 000, vtedy ešte rakúsko-uhorských korún. Za správcu zvolili Petrovčana Andreja Labátha[25] a za podsprávcu Pivničana Michala Rúžeka.[26] Ochotní ľudia navštevovali ľudí po slovenských obciach a vyzývali ich upisovať účastiny. Pre potreby kníhtlačiarne kúpili Hotel Kohn, kde umiestnili kníhtlačiareň. Potom kúpili starší tlačiarenský stroj v Páančeve. Keďže na sádzanie nemali slovenské písmená (dlhé samohlásky, mäkké a dlhé spoluhlásky), museli ich vyrobiť. Zo

[22] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1938*, roč. 19, s. 156-161.

[23] MARČOK, Michal. Prehľad rozvoja hospodárstva v osade. In FEKETE, Samuel (ed.). *Hložany 1756 - 1986*. Hložany : MS Hložany, 1986, s. 132.

[24] MANAKIN, Kraljevina Srba, Hrvata, s. 590.

[25] Petrovčan Andrej Labáth (1886 – 1934) bol prokurista petrovskej sporiteľne, nadšenec pre slovenskú kultúru, neskôr autor niekoľkých kníh z oblasti hospodárstva, politiky a kultúry, zostavovateľ Národných kalendárov, odborník v tlačiarenskej technike. Bol zvolený za prvého správcu kníhtlačiarne v Petrovci. Tlačiarenské skúsenosti si priniesol zo Slovenska, z Ružomberka, kde sa za sadzača vyučil u známeho tlačiara Karola Salvu. V čele petrovskej tlačiarne zotrval do svojej predčasnej smrti v roku 1934.

[26] Michal Rúžek bol modranský rodák a príslušník generácie prúdistov. Bol významný národný, hospodársky pracovník a autor viacerých článkov z oblasti hospodárstva a peňažných ústavov v Juhoslávii a v Československu. V apríli 1935 sa vrátil späť na Slovensko. Valné zhromaždenie. In *Dolnozemský Slovák*, 1919, roč. 14, č. 3. s. 7.

začiatku sádzali písmená ručne.[27] K založeniu kníhtlačiarne prispeli upisovaním účastín aj krajania z Ameriky, ktoré viedol M. Ruman z Pivnice.[28] Kníhtlačiareň bola slávnostne otvorená na Slovenských národných slávnostiach v Petrovci 28. augusta 1919.[29] Na jeseň 1919 vytlačila kníhtlačiareň prvý ročník *Národného kalendára*, ktorý vychádza dodnes. Potom začali uvažovať o vydávaní časopisu, ktorý by zodpovedal dobe a vychádzal namiesto *Dolnozemského Slováka* vydávaného v Novom Sade,[30] ktorého posledné číslo vyšlo 15. januára 1920.[31] Na vydávanie časopisu založili osobitnú spoločnosť v Petrovci pod názvom Juhoslovanský nakladateľský úč. spolok. Za správcu bol zvolený správca petrovských škôl Július Kubány. Spolok začal v roku 1920 vydávať politický týždenník *Národná jednota*,[32] ktorej prvé číslo vyšlo 21. februára 1920.[33] Spoločnosť nemala dlhé trvanie, lebo vydávanie časopisu bolo deficitné. Ani knižný a papierový obchod založený pri spoločnosti nemohol pokryť straty vyplývajúce z vydávania časopisu. Preto aby účastinári nestratili vložený kapitál Juhoslovanského nakladateľského spolku,[34] v septembri 1922 ho prevzal spolok Kníhtlačiareň, úč. spoločnosť, ktorá sa od čísla 37 stala aj vydavateľom *Národnej jednoty*.[35] V tlačiarni sa tlačili rôzne drobné tlačivá pre potreby škôl, obce a súkromníkov, ako aj rôzne učebnice,[36] časopisy a knihy.

Kníhtlačiareň si za krátky čas získala dôveru Slovákov a úspešne fungovala až do obsadenia Petrovca maďarskou armádou v apríli 1941. Už v tom čase mala hojnosť práce a objednávok z rôznych krajov Juhoslávie.[37] V rokoch 1934 – 1935 odkúpila Matica slovenská v Juhoslávii takmer všetky účastiny kníhtlačiarne a stala sa jej majiteľkou. Kníhtlačiareň si v rámci Matice slovenskej udržala určitú mieru samostatnosti, lebo až do roku 1940 sa v knihách, ktoré vydávala, uvádzala ako výlučný vydavateľ.[38]

Začiatkom 30. rokov 20. storočia bola založená tlačiareň aj v najväčšej slovenskej obci v Banáte – v Kovačici. Založili ju Samuel Murtin z Pivnice, Ondrej Triaška z Petrovca a Ján Gombár z Kysáča. Najprv kúpili dom v Kovačici a potom tlačiarenský stroj. O. Triaška bol hlavným sádzačom a J. Gombár technickým redaktorom. Od samého začiatku mala tlačiareň svojich učňov, ktorí skončili učňovskú školu a stali sa tlačiarenskými robotníkmi. *„V Murtinovej tlačiarni sa tlačili všetky potrebné formuláre pre vtedajší kovačický okres, nástenné kalendáre rôznym spolkom (hasičom, Pokroku a iným).*

---

[27] DORČA, Ján. Kníhtlačiareň. Kultúra 75-ročná. In BOLDOCKÝ, Samuel (ed.). *Petrovec 1745 - 1995*. Báčsky Petrovec : Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec, 1995, s. 678.
[28] LABÁTH, Andrej. *Naša politika od prevratu dodnes*. Petrovec : Kníhtlačiareň, úč. spol., 1932, s. 10-11.
[29] DORČA, Kníhtlačiareň. Kultúra, s. 678.
[30] LABÁTH, Naša politika, s. 10-11.
[31] *Dolnozemský Slovák*. 1920, roč. 15, č. 1-2.
[32] LABÁTH, Naša politika, s. 10-11.
[33] *Národná jednota*, 1920, roč. 1, č. 1.
[34] LABÁTH, Naša politika, s. 10-11.
[35] SIRÁCKY, Andrej. História Národnej jednoty. In *Náš život*, 1933, roč. 1, č. 3-4, s. 174. LABÁTH, Naša politika, s. 10-11.
[36] DORČA, Kníhtlačiareň. Kultúra, s. 678.
[37] Kníhtlačiareň, úč. spoločnosť v Petrovci. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1921*, 1922, roč. 2, s. 81.
[38] HRONEC, Víťazoslav. *Bibliografia knižnej tvorby vydavateľstiev Kultúra a Obzor 1919 - 1998*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1999, s. 6.

Opravovali a viazali sa náboženské knihy: Tranoscius, Funebrál, Pašie. Zameriavali sa aj na tlačenie kníh pre potreby evanjelickej cirkvi.“[39]

Remeselnícke dielne

Remeselná výroba nebola medzi Slovákmi veľmi rozšírená a bola *„skoro vždy spojená s poľnohospodárstvom“*.[40] Slovenskí remeselníci boli v porovnaní s nemeckými remeselníkmi menej pokročilí. V niektorých roľníckych rodinách sa vyrábali takmer všetky remeselné výrobky pre potrebu domácnosti. Roľnícki gazdovia neradi posielali svojich synov *„von z domu“*, preč z gazdovstva, alebo mimo obce, aby sa vyučili nejakému remeslu. Ich synovia predstavovali oporu v roľníckom hospodárení. Ak aj roľníci poslali svojich synov vyučiť sa nejakému remeslu, po skončení učňovskej doby sa vrátili do rodičovského *„okruhu“* a vyučené remeslo prevádzkovali iba ako vedľajšiu činnosť. Najviac remeselníkov bolo vo väčších obciach. Najbežnejší remeselníci boli stolári, kováči, holiči, obuvníci, krajčíri, kolári, bačkoráši, murári, tesári, krčmári.

V tom čase sa chovali kone vo veľkom množstve ako ťažné zvieratá ťahajúce povozy a tiež sa využívali pri poľnohospodárskych prácach. Takmer v každej domácnosti bol aspoň jeden kôň, ktorého bolo potrebné podkúvať. Bohatší ľudia mali aj viacero koní. Preto v každej obci bolo niekoľko kováčskych dielní. Napríklad v Pivnici, ktorá mala do 5 000 obyvateľov, bolo v roku 1940 až 12 kováčov, z nich 10 Slovákov.[41] V Hložanoch, ktoré mali do 3 000 obyvateľov, bolo tiež viac ako desať kováčskych dielní. Okrem podkúvania koní kováči zhotovovali obruče na kolesá vozov, poľnohospodárske náradie ako napr. pluhy, brány, motyky, hrable, pri stavbe domu vyrábali klince, háky, kliny.[42]

Krajčírstvo bolo väčšinou na úrovni domáckej výroby odevu (kroja), ktorý v medzivojnovom období prevažne ešte nosili deti a ženy, prípadne na výrobu niektorých sviatočných súčastí mužského odevu. Vzhľadom nato, že Slováci nosili svoj slovenský kroj, neradi ho dávali šiť „modernejším“ mestským krajčírom.

Kolári a stolári vyrábali všetky drevené predmety a nástroje potrebné v živote roľníkov, či už išlo o kuchynské, alebo poľnohospodárske náradie. Máloktorí z týchto remeselníkov sa zaoberal výhradne iba svojím remeslom. Väčšinou boli zároveň aj roľníkmi. Vzhľadom na to, že sa pri výkone svojej živnosti necítili byť ohrození konkurenciou, neboli organizovaní. Výnimkou boli iba petrovskí remeselníci, ale aj tí boli organizovaní viac za účelom sebavzdelávania ako na ochranu vlastných záujmov v tzv. Priemyselnom čítacom spolku.[43]

---

[39] ZLOCH, Martin. Tlačiareň Samuela Murtina. In CICKA, Ján (ed.). *Kovačica 1802 - 2002, Zborník prác pri dvestoročnici mesta*. Kovačica : Miestne spoločenstvo Kovačica, 2002, s. 207.

[40] REŽNÝ, Vojta. Hospodářské snažení československé menšiny v Jihoslávii. In *Naše zahraničí*. 1921, roč. 2, sv. 3, s. 159.

[41] LENOVSKÝ – MICHÁLIK, Remeslá a remeselníctvo, s. 109-110.

[42] DUDOK, PAŽITNAJ, DAMIANOVÁ, Remeselníctvo v Hložanoch, s. 152-153.

[43] Dr. ák., 1922. Z hospodárského života juhoslovanských Slovákov. In *Naše zahraničí*. 1922, roč. 3, sv. 1, s. 11.

V Petrovci v Báčke žilo asi do 200 remeselníckych rodín, prípadne obchodníckych, a v porovnaní s ostatnými slovenskými osadami aj dosť početná inteligencia.[44] V 19. storočí bolo v Petrovci najviac čižmárov, kováčov, krajčírov, kožušníkov, tesárov, stolárov, kolárov, klobučníkov.[45] V 40. rokoch 20. storočia bolo v Pivnici najviac stolárov, kováčov, holičov, obuvníkov, krajčírov, kolárov, bačkorášov, murárov, tesárov, povrazníkov, zámočníkov.[46] V Hložanoch bolo najviac čižmárov, kožušinárov, krajčírov, kováčov, kolárov, holičov, murárov, tesárov, stolárov, mlynárov.[47]

Najpriaznivejšie podmienky na rozvoj remesiel boli v mestečku Stará Pazova v Srieme. Slovenskí roľníci začali posielať svojich synov na remeslo a obchod až po prvej svetovej vojne. Nie preto, že „remeslo má zlaté dno", ale preto, že bol na okolí nedostatok pôdy a dorastajúca generácia sa nemohla uplatniť v poľnohospodárstve. Dovtedy zostávala mládež doma a uplatnila sa ako poľnohospodárski robotníci. Keď nebolo práce v poľnohospodárstve, tak pracovali ako námezdní robotníci pri výstavbe trate medzi Belehradom a Novým Sadom. Vzhľadom na počet obyvateľov jednotlivých národov boli na tom pomerne najlepšie Nemci a potom Srbi a Chorváti. Slovenskí remeselníci boli na tom majetkovo horšie ako ostatní, lebo do remesla začali prichádzať neskôr a bolo namáhavé dostať sa do popredia a prekonať už existujúcu konkurenciu. Celkovo bolo v Starej Pazove 30 remesiel. Z nich mali Slováci prevahu ako holiči, kováči, murári. Počas hospodárskej konjunktúry po prvej svetovej vojne sa počet remeselníkov v Starej Pazove zvýšil na 230, ale už v roku 1927 klesol na 171. Konkurencia sa prejavila aj v podobe remeselníkov z okolitých srbských dedín, ktorí do Starej Pazovy prichádzali na týždenné trhy. Veľká hospodárska kríza zasiahla aj remeselnícky stav a najmä začiatočníkov. Postihlo to viac Srbov ako Slovákov. V čase krízy sa počet remeselníckych živností znížil a následne sa znížil aj počet záujemcov zo strany mladých ľudí, ktorí sa chceli vyučiť nejakému remeslu.[48]

V čase krízy bolo postavenie remeselníkov v Juhoslávii ešte ťažšie ako poľnohospodárov a výrazne sa to prejavovalo v tých prípadoch, keď museli zavrieť svoju živnosť a nemali pôdu. Prinajmenšom do roku 1934 nemali remeselníci žiadne sociálne zabezpečenie, žiadne sociálne poistenie ani dôchodkový fond, do ktorého by prispievali a ktorý by im pomáhal v čase núdze.[49]

Obchodno-hospodárske podniky

Ako už bolo spomenuté, veľmi málo Slovákov sa zaoberalo profesionálne obchodom. Rozvoj obchodného podnikania bol pomalý. Len málo obchodníkov využívalo inzertné služby v *Národnej jednote* a v *Národnom kalendári*. Najviac ich bolo z Petrovca, kde

---

[44] TURČAN SELENSKÝ, Pavel. Slováci v Báčke. In *Naše zahraničí*. 1920, roč. 1, č. 3, s. 199-200.
[45] ČÁNI, Ondrej. Cechový remeselnícky spolok v Petrovci. In BOLDOCKÝ, Samuel (ed.). *Petrovec 1745 - 1995*. Báčsky Petrovec : Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec, 1995, s. 719-724.
[46] LENOVSKÝ – MICHÁLIK, Remeslá a remeselníctvo, s. 109-110.
[47] DUDOK, PAŽITNAJ, DAMIANOVÁ, Remeselníctvo v Hložanoch, s. 152-154.
[48] LILGE, Stará Pazova, s. 181-188.
[49] ŠIŠKA, Samuel. Položenie remeselníctva v Juhoslávii. In *Národný kalendár 1935.* Roč. 16, s. 122-123.

vychádzali spomínané publikácie, prostredníctvom ktorých mohli propagovať svoje obchody v regióne. V iných obciach bolo menej obchodníkov a mali iba miestnu pôsobnosť, čo ešte viac sťažovalo obchodné podnikanie. Brzdou obchodu bola aj sebestačnosť roľníckych rodín ohľadom potravín, oblečenia a mnohých pracovných poľnohospodárskych nástrojov, ktoré sa vyrábali podomácky. Vo viacerých obciach boli prví obchodníci Židia, ale postupne sa do obchodu začali zapájať aj Slováci. V 20. storočí bola väčšina obchodníkov v slovenských obciach Slováci. V Pivnici bolo napríklad v roku 1940 15 obchodníkov a z toho boli deviati Slováci a jeden Čech.[50] V Hložanoch sa okrem Židov spomína viac ako desať obchodníkov Slovákov.[51]

V roku 1919 bola v Pivnici založená **Slovenská obchodná účastinná spoločnosť**.[52] Cieľom spoločnosti bolo s pomocou slovenského kapitálu a slovenských pracovníkov prispieť k hospodárskemu posilneniu Slovákov v Juhoslávii,[53] ale pre svoju nevýhodnú polohu bola v rozvoji hatená a mala iba lokálny význam.[54] K 31. decembru 1922 mala spoločnosť stratu 13 642,36 dinárov.[55] Spoločnosť obchodovala so stavebným drevom, cementom, vápnom, železiarskym tovarom, umelými hnojivami.[56]

Ďalším obchodným podnikom bola *Zora, obchodno-hospodársky účastinný spolok* v Petrovci. Obchodoval hlavne s hospodárskymi plodinami.[57] Vo svojom podnikaní sa snažil o odpredaj obilia, konope, plátna, priadze, medu, surových koží, slaniny, údeného mäsa, vlny a vína. Na oplátku hľadal spojenie s dodávateľmi, ktorí by z prvej ruky dodávali súkno, kože, drevo, sklo, hospodárske stroje a iné priemyselné výrobky.[58] Neprekonal však lokálny význam a pre nedostatok odborných pracovníkov bol v roku 1923 v likvidácii.[59]

V každej obci bolo niekoľko krčiem – pohostinstiev, ktoré slúžili aj ako miesto na kultúrne podujatia. Napríklad v Pivnici bolo šesť krčiem, z ktorých dve patrili Slovákom a štyri Srbom.[60] Zaujímavosťou Pivnice je, že tam nebola žiadna židovská krčma. V Hložanoch mali prvé krčmy Srbi, potom Židia a nakoniec začali prevládať Slováci. V medzivojnovom období sa spomína približne desať slovenských krčiem. Najznámejšie boli Srnkova a Greksova krčma, v ktorých sa usporadúvali divadelné a filmové predstavenia a tanečné zábavy. Najschopnejší, najvynaliezavejší a najpodnikavejší krčmári v Hložanoch boli Židia. Ich krčmy boli veľké, mali izby pre pocestných, stajne

---

[50] LENOVSKÝ – MICHÁLIK, Remeslá a remeselníctvo, s. 109.
[51] DUDOK, PAŽITNAJ, DAMIANOVÁ, Remeselníctvo v Hložanoch, s. 156.
[52] RÚŽEK, Michal. Slovenské peňažníctvo v Báčke. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1922*, roč. 3, s. 107.
[53] Slovenská obchodná spoločnosť na Dolnej zemi. In *Naše zahraničí*, 1920, roč. 1, č. 2, s. 134.
[54] SIRÁCKY, Ján. Slováci v Kráľovstve S. H. S. In *Naše zahraničí*, 1923, roč. 4, sv. 1, s. 3.
[55] Pozvanie na III. valné zhromaždenie Slovenskej obchodnej úč. spol... In *Národná jednota*, 1923, roč. 4, č. 9, s. 3.
[56] *Národný kalendár na obyčajný rok 1923*, roč. 4, s. 158.
[57] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 107.
[58] Juhoslovanský obchodnohospodársky účastinársky spolok Zora v Petrovci. In *Naše zahraničí*, 1920, roč. 1, č. 2, s. 134.
[59] SIRÁCKY, Slováci v Kráľovstve, s. 3.
[60] LENOVSKÝ – MICHÁLIK, Remeslá a remeselníctvo, s. 109-110.

a miesto pre vozy.[61] V dobovej tlači a aj v monografiách slovenských obcí vo Vojvodine sú krčmy okrajovou záležitosťou.

Jarmoky

V slovenských obciach, kde dominovalo poľnohospodárstvo, zohrávali významnú hospodársku úlohu jarmoky. Slovenskí roľníci a málopočetní remeselníci na nich predávali svoje produkty, nakupovali potrebný tovar a získavali informácie o najnovších hospodárskych novinkách. Jarmoky sa konali vo ôsmich obciach, kde vo väčšom počte žili Slováci. V Petrovci a Iloku štyrikrát, v Starej Pazove a Pivnici trikrát, v Kovačici, Padine, Hložanoch a Erdevíku dvakrát do roka. Okrem toho sa jarmoky konali v najbližších mestách ako napr. Nový Sad, Palánka (báčska), Futog, Veľký Bečkerek (dnešný Zrenjanin), Odžaci, Topola (báčska), ktoré pravdepodobne navštevovali aj Slováci, či už s cieľom nakupovať rozličný tovar, alebo predávať svoje poľnohospodárske produkty mestskému obyvateľstvu.[62]

Peňažné ústavy Slovákov vo Vojvodine (Juhoslávii)

Peňažné ústavy, tzv. *„vzájomné pomocnice“,* začali v niektorých slovenských obciach vo Vojvodine vznikať koncom 19. a začiatkom 20. storočia. Zo začiatku sa stretávali s nedôverou konzervatívnych roľníkov, ale postupne sa presvedčili, aký blahodarný účinok majú také peňažné ústavy v obci. Pred prvou svetovou vojnou, ale najmä po nej sa účastiny stali obľúbeným cenným papierom u roľníkov. Na dedinách mala banka najmä pre Slovákov veľký význam. Sústreďoval sa v nej domáci kapitál, podnecovala sporenie, napomáhala podnikavosť a budila u obyčajných ľudí dôveru voči svojmu národu. Pred prvou svetovou vojnou boli banky často jedinou národnou organizáciou, v ktorej pôsobilo nezávislé a národne uvedomelé úradníctvo. Slovenské banky a ich úradníci mali veľký podiel na kultúrnom a hospodárskom pozdvihnutí Slovákov v Báčke.[63] K rozvoju peňažných ústavov prišlo najviac začiatkom 20. storočia. Zohrali veľký význam v živote slovenskej menšiny vo Vojvodine a v Juhoslávii.

Základným platidlom na území Vojvodiny do roku 1918 bola rakúsko-uhorská koruna. Označené korunové bankovky boli do začiatku roka 1922 stiahnuté z obehu a nahradené novou menou juhoslovanský dinár. Na základe rozhodnutia juhoslovanskej vlády z decembra 1919 sa výmena korún za dináre konala podľa kurzu štyri koruny za jeden dinár, čo bolo publikované 18. januára 1920 v neoficiálnej časti *Úradných novín Kráľovstva SCHS*. Dinár zo začiatku nebol oficiálnou menou. Až *Zákonom o peniazoch Juhoslovanského kráľovstva* z 11. mája 1931 bol dinár uzákonený ako platobná menová jednotka Juhoslávie.[64] Pre porovnanie, kurz juhoslovanského dinára voči československej

[61] DUDOK, PAŽITNAJ, DAMIANOVÁ, Remeselníctvo v Hložanoch, s. 156.
[62] Soznam výročitých jarmokov. In *Národný kalendár na priestupný rok 1928*, roč. 9, s. 173-176.
[63] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 104.
[64] HADŽI-PEŠIČ, Jovan. *Novac Kraljevine Jugoslavije 1918 - 1941*. Beograd : Zavod za izradu Novčanica i kovanog novca, 1995, s. 28-43.

korune bol nasledovný: začiatkom mája 1923 1 Kč = 2,97 din.[65] V čase veľkej hospodárskej krízy začiatkom januára 1933 1 Kč = 1,71 din.[66]

Prvou svojho druhu v slovenských obciach v Báčke bola **Vzájomná pomocnica v Hložanoch**, ktorá vznikla ešte v 19. storočí. Hoci neprerástla do väčšieho peňažného ústavu, ako napr. petrovská sporiteľňa, zohrala v hospodárskom živote a napredovaní Hložančanov významnú úlohu. Usilovala sa byť ľudovým ústavom aj pre chudobnejších roľníkov.[67] Bola úspešná do Veľkej hospodárskej krízy.[68] Potom dôvera ľudí voči pomocnici postupne klesala. Jej majetok sa znižoval, postupne klesala výška vkladov a od skončenia Veľkej hospodárskej krízy až do roku 1936 každoročne hospodárila so stratou.[69]

Najvýznamnejším peňažným ústavom vojvodinských Slovákov bola **Petrovská sporiteľňa, účastinársky spolok v Petrovci**, založená ešte v roku 1896.[70] Účastiny boli výlučne v slovenských rukách a postupne vzrastali aj vklady.[71] Od roku 1908 bol jej správcom Ján Grúnik.[72] Peňažný ústav v Petrovci mal všetky podmienky, aby sa stal nielen hospodárskym, ale aj kultúrnym strediskom celej *„československej menšiny"* v Juhoslávii. Po prvej svetovej vojne mal Petrovec svojich obchodníkov, niekoľko priemyselných podnikov, kníhtlačiareň, reálne gymnázium atď.[73] Petrovská sporiteľňa postupne založila niekoľko filiálok.

Prvá filiálka bola založená ešte v roku 1910 v Pivnici. Po Petrovci to bola najmajetnejšia slovenská obec. Bolo pre ňu charakteristické, že tam nebol ani jeden židovský obchodník alebo krčmár. Pivničania boli dobrí roľníci a obchodníci. Vďaka sporiteľni získali možnosť prísť k lacným úverom, čo ich podnecovalo k podnikaniu a sporivosti. Získala si dôveru nielen domáceho obyvateľstva, ale aj obyvateľstva okolitých obcí. K rozmachu Petrovskej sporiteľne prišlo hlavne po prvej svetovej vojne. V roku 1920 bola založená druhá filiálka a to v Selenči. Aj Selenčania boli pracovití a sporiví ľudia a už skôr sa domáhali peňažného ústavu.[74] Tretia filiálka Petrovskej sporiteľne vznikla v Kysáči v roku 1921 zlúčením s tamojšou Ľudovou bankou. Ľudová banka v Kysáči sa zaslúžila o hospodársky a národný rozvoj kysáčskych Slovákov. Vzhľadom na to, že po skončení prvej svetovej vojny Ľudová banka nestačila, rozhodli sa spojiť s Petrovskou sporiteľňou.[75] Štvrtá filiálka Petrovskej sporiteľne vznikla v Novom Sade v roku 1921 z tamojšej Slovenskej banky, účastinárskej spoločnosti. V roku 1906 novosadskí Slováci pričinením právnikov a národných pracovníkov Ľudovíta Mičátka a Miloša Krnu založili

---

[65] Kurz dinára. In *Národná jednota*. 1923, roč. 4, č. 17, s. 4.
[66] Hodnota cudzích peňazí. In *Národná jednota*. 1933, roč. 14, č. 1, s. 3.
[67] KMEŤ, Ján. Príspevok Hložian do Základov slovenskej kultúry vo Vojvodine. In FEKETE, Samuel (ed.). *Hložany 1756 - 1986*. Hložany : MS Hložany, 1986, s. 54.
[68] Vzájomná pomocnica v Hložanoch. In *Národná jednota*. 1932, roč. 13, č. 7, s. 4.
[69] Záverečné účty Vzájomnej pomocnice v Hložanoch... In *Národná jednota*, 1935, roč. 16, č. 8, s. 4.
[70] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 104.
[71] V texte je uvedené „v lánskom roku", takže nie je isté, či išlo o rok 1920 alebo 1921.
[72] ČAJAK, Ján. Ján Grúnik. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1931*. Roč. 12, s. 65-66.
[73] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 104.
[74] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 104-106.
[75] KRIVÁK, Miroslav. Slovenská sporiteľňa a jej predchodcovia, I. časť. In BOLDOCKY, Samuel (ed.). *Petrovec 1745 - 1995*. Báčsky Petrovec : Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec, 1995, s. 729-730.

Pomocnicu, ktorú neskôr premenovali na Slovenskú banku. Pretože v Novom Sade žilo asi 1 000 Slovákov, väčšinou chudobnejších, mala banka málo vkladov, nestačila poskytovať úvery, preto nemohla úspešne konkurovať iným veľkým bankám. Aby mohla kráčať s dobou a pokračovať v poskytovaní úverov, rozhodla sa spojiť s Petrovskou sporiteľňou. Do pôsobenia tejto filiálky sa vkladali veľké nádeje vzhľadom na to, že sa nachádzala v metropole Vojvodiny.[76]

Týmito fúziami sa Petrovská sporiteľňa stala najsilnejším slovenským peňažným ústavom v Juhoslávii. Prevzala tak na seba úlohu vybavovať peňažné záležitosti báčskych Slovákov. Všestrannou bankovou činnosťou a kontaktmi s inými ústavmi si získala dôveru obyvateľstva bez ohľadu na národnú príslušnosť. Pracovala ako ostatné veľké banky, ale zamerala sa hlavne na úschovu slovenských úspor, chrániac ich tak od cudzích rúk. Svojimi pôžičkami pomáhala roľníkom a financovala každé podnikanie v okolí. Rozvoj sporiteľne zabrzdila až Veľká hospodárska kríza v rokoch 1929 – 1933. Ako už bolo spomenuté, kríza najviac zasiahla pestovateľov chmeľu, ktorí sa zadĺžili v bankách.[77]

Petrovská sporiteľňa však nikdy neprekročila regionálny rámec. Zo začiatku sa úspešne rozvíjala, ale zostala limitovaná počtom Slovákov v Báčke a ich hospodárskou silou.[78] Bankovníctvo sa rozvíjalo v čase hospodárskej stability a konjunktúry. V roku 1926 pribudlo v banke 75 % vkladov. Vysvetľovalo sa to tým, že slovenský ľud neinvestoval svoje úspory do zakupovania pôdy, lebo z výnosov pôdy vzhľadom na nízku cenu obilia nemal taký zisk ako z peňazí uložených v sporiteľni.[79] Výška vkladov v banke rástla až do hospodárskej krízy. Išlo však prevažne o úspory Slovákov v Báčke.[80]

Na základe rozhodnutia valného zhromaždenia Petrovskej sporiteľne a po súhlase úradov sa od 28. októbra 1931 zmenil jej názov na Slovenská banka, účastinárska spoločnosť, deoničko društvo. Ústredie bolo v Petrovci a filiálky v Pivnici, Novom Sade, Kysáči a Selenči.[81] Po smrti J. Grúnika sa v roku 1930 správcom Petrovskej sporiteľne stal jeho syn Ing. Ivan Grúnik.[82]

30. marca 1932 sa konalo 35. valné zhromaždenie, ktoré sa zaoberalo myšlienkou založenia filiálok v ďalších slovenských obciach,[83] najmä v Hložanoch a Laliti.[84] Podľa článku v *Našom zahraničí* valné zhromaždenie Slovenskej banky v Petrovci odhlasovalo spojenie s Československou bankou.[85] K zlúčeniu oboch bánk však nedošlo a Slovenská banka aj naďalej pôsobila ako samostatný subjekt. V nasledujúcom období hospodárska sila banky klesala, ako aj výška vkladov a banka hospodárila so stratou.[86]

---

[76] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 104-106.
[77] Naše peňažné ústavy. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1931*. Roč. 12, s. 144-145.
[78] O vývoji slovenského peněžnictví v Jugoslávii. In. *Naše zahraničí*. 1921, roč. 2, sv. 3, s. 180.
[79] Petrovecké Spořitelně v Petrovci v SHS... In *Naše zahraničí*. 1927, roč. 8, sv. 2, s. 91.
[80] A. –TH. Naše peňažné ústavy. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1931*. Roč. 12, s. 145.
[81] Slovenská banka. In *Národná jednota*, 1931. Roč. 12, č. 86, s. 24.
[82] S. Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1931*. Roč. 12, s. 150.
[83] A. V. Bilancia Slovenskej banky v Petrovci. In *Čechoslovák*. 1932, roč. 12, č. 4, s. 120.
[84] Juhoslovanskí Slováci do nového roku. In *Čechoslovák*. 1932, roč. 12, č. 1, s. 21-22.
[85] SOBOTKA, Otto. Ze života československé větve v Jugoslávii. Česká větve. In *Naše zahraničí*. 1931, č. 5, s. 217.
[86] Pozvanie na XXXVI. riadne valné zhromaždenie. In *Národná jednota*. 1933, roč. 14, č. 9, s. 4.

V roku 1908 bola v Kovačici založená Kovačická banka a v roku 1909 Sedliacka banka. V roku 1918 sa obe zlúčili do **Kovačickej sedliackej banky, účastinárskej spoločnosti**.[87] *„Pre hospodársku nedisciplinovanosť tamojšieho nášho živlu banka zápasí s nedostatkom kapitálu. Keď vezmeme do ohľadu blahobyt našich roľníkov v Banáte, Kovačická sedliacka banka mala by mať najmenej 10 miliónov kor. vkladov.“*[88] Kovačická sedliacka banka mala filiálky v Padine a Slovenskom Aradáči.[89] V roku 1931 sa banka zlúčila s Československou bankou v Záhrebe a spolu so svojimi filiálkami v Padine a Slovenskom Aradáči sa stali jej filiálkami.[90]

V Starej Pazove bola v roku 1882 založená Vzájomná pomocnica. Neskôr bola premenovaná na **Staropazovská banka, účastinná spoločnosť, Stará Pazova**. Poslaním banky bolo sprostredkovať peňažné obchody, poskytovať pôžičky a hypotéky, prijímať vklady na zúročenie a podľa potreby uskutočňovať aj iné bankové obchody a napomáhať u ľudí sporivosť. Počas celej svojej existencie, dokonca aj počas prvej svetovej vojny banka vykazovala zisk.[91] Správcom banky bol Ján Šipický-Šágy.[92]

Výška účastinného kapitálu sa zvyšovala podľa výšky vkladov. K väčšiemu zvýšeniu sa neprikročilo, lebo nechceli, aby sa banka dostala do „cudzích rúk“. Veľká hospodárska kríza nezasiahla banku tak ako ostatné banky. Pokus rozšíriť pôsobenie banky aj v ostatných slovenských sriemskych obciach sa nepodaril. V roku 1922 otvorila filiálku v Erdevíku, ale potom, ako tam Slovenská sriemska banka v Iloku otvorila svoju filiálku, ju koncom roku 1930 zatvorila. Expozitúra v Bóľovciach fungovala ďalej. Čo sa týka obratu, staropazovská banka bola na treťom mieste v rámci slovenských peňažných ústavov v Juhoslávii. Aj napriek hospodárskej kríze spravovala *„značné úspory drobných ľudí“*.[93] Banka mala výhodu oproti ostatným slovenským bankám v tom, že už vtedy bola Stará Pazova mestečkom a bol tam väčší počet remeselníkov a obchodníkov, ktorí boli vhodnejší klienti pre bankové podnikanie ako roľníci.

Kedy vznikla **Slovenská banka, účastinárska spoločnosť, v Šíde,** sa nám nepodarilo zistiť, ale podľa dobových prameňov šídska Slovenská banka v roku 1921 živorila a nemala dostatok peňazí ani na jednu odbornú silu.[94] Neskôr hospodárila s relatívnym úspechom.[95] Mala výhodu, že pôsobila v meste. Tamojší Slováci skupovali pôdu a obchod bol tiež rozvinutý.[96] Pomáhal Slovákom až do Veľkej hospodárskej krízy. V tom čase sa pravdepodobne dostala do ťažkostí. Starú budovu predala a kúpila novú v centre mesta, čo bolo pre bankové obchody výhodnejšie. 13. júla 1930 na mimoriadnom valnom

[87] A. –TH. Naše peňažné, s. 145-146.
[88] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 106.
[89] A. –TH. Naše peňažné, s. 146.
[90] SOBOTKA, Ze života, s. 217.
[91] LILGE, Stará Pazova, *s*. 132-135.
[92] A. –TH. Naše peňažné, s. 146.
[93] LILGE, Stará Pazova, *s*. 136-137.
[94] RÚŽEK, Slovenské peňažníctvo, s. 106.
[95] Slovenská banka v Šídu, SHS. In *Naše zahraničí*. 1927, roč. 8, sv. 2, s. 92.
[96] Slovenská banka v Šídě... In *Naše zahraničí*. 1928, roč. 9, sv. 21 s. 41.

zhromaždení sa odhlasovalo spojenie s Československou bankou v Záhrebe[97] a banka v Šíde sa stala jej filiálkou.[98]

Pre Slovákov z Iloku a slovenských vysťahovalcov z Báčky, ktorí sa usadzovali v Iloku a jeho okolí, bola z iniciatívy Československého zväzu založená v roku 1922 v Iloku **Sriemska Slovenská banka, účastinárska spoločnosť**. Ilok bol okresným administratívnym, obchodným a dopravným centrom, kde pribúdal počet Slovákov. Okrem toho cez Ilok išiel vysťahovalecký prúd Slovákov z Báčky do Sriemu. Erdevíčania pôvodne žiadali, aby sídlo banky bolo v Erdevíku na úpätí Fruškej hory. 7 km od Erdevíku bola Ľuba a 3 km Binguľa, takže v okolí Erdevíku bolo ďalších asi 2 300 Slovákov. Vzhľadom na to, že v pôvodných prospektoch bol za sídlo banky označený Ilok a podľa zákona sa už nedalo nič zmeniť, sídlo bolo ponechané v Iloku. Valné zhromaždenie 8. decembra 1921 založilo Sriemsku Slovenskú sporiteľňu, účastinársku spoločnosť, v Iloku, ktorá začala riadne pôsobiť od januára 1922. Pri zakladaní a upisovaní účastín upísali daruvárski a záhrebskí Česi 1/6 účastín.[99] Banka úspešne hospodárila do hospodárskej krízy.[100] Okrem bankovníckych služieb sa zaoberala aj kúpou a predajom pôdy, teda aj osídľovacou činnosťou. Predsedom banky bol ilocký farár Adam Vereš.[101] Sriemska Slovenská banka otvorila filiálku v Erdevíku.[102] V roku 1931 sa spojila s Československou bankou v Záhrebe a potom fungovala ako expozitúra Československej banky v Iloku, podobne ako jej filiálka v Erdevíku.[103]

Československá banka, akciová spoločnosť, v Záhrebe bola založená v roku 1921 v Daruvare Čechmi usadenými v okolí Daruvaru a Záhrebu. Na zakladaní sa podieľali aj Slováci, a preto v správe ústavu pôsobil aj jeden Slovák. Banka nadviazala spoluprácu aj so slovenskými ústavmi so zámerom zjednotenia, očakávala, že by to prospelo slovenskej a českej menšine v Juhoslávii.[104]

Banka zakotvila takmer vo všetkých českých obciach v Chorvátsku, aby *„sa hospodárska sila Čechov sústredila a neunikala do cudzích rúk“*.[105] V čase Veľkej hospodárskej krízy v rokoch 1930 – 1931 pohltila slovenské banky v Šíde, Iloku a Kovačici aj s ich filiálkami. Uvažovalo sa aj o prevzatí Slovenskej banky v Petrovci, ale k tomu nedošlo. Podobne banka v Starej Pazove, účastinárska spoločnosť, zostala samostatná. Ako jediná *„československá“* banka prekročila miestny charakter a stala sa celojuhoslovanskou bankou, aj keď v celoštátnom meradle patrila pravdepodobne medzi menšie banky. Získavala si čoraz väčšiu obľubu nielen medzi Čechmi, ale aj medzi Slovákmi v Juhoslávii.[106]

---

[97] S. Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1931*. Roč. 12, s. 156.
[98] A. –TH. Naše peňažné, s. 146.
[99] Dr. –ák. 1923. Zo života Čechoslovákov v S. H. S. In *Naše zahraničí*. 1923, roč. 4, sv. 1, s. 6.
[100] Sriemska slovenská banka v Iloku... In *Naše zahraničí*. 1928, roč. 9, sv. 21 s. 41.
[101] A. –TH. Naše peňažné, s. 147.
[102] Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na priestupný rok 1932*. Roč. 13, s. 209.
[103] SOBOTKA, Ze života, s. 217.
[104] A. –TH. Naše peňažné, s. 146.
[105] Českosloven. banka v Záhřebě. In *Naše zahraničí*. 1930, č. 1. s. 32.
[106] SOBOTKA, Ze života, s. 217.

V roku 1932 mala banka spolu päť filiálok, štyri expozitúry a dve zastupiteľstvá. Najväčší úspech dosiahla v roku 1931. Prispelo k tomu aj to, že sa s ňou spojili *„slovenské“* banky z Vojvodiny, ako aj to, že na rozdiel od ostatných bánk stále vyplácala všetky vklady na požiadanie. V dôsledku toho sa zvýšila dôvera ľudí v banku a príliv vkladov sa zvýšil. Okrem hospodárskej funkcie banka podporovala aj kultúrne snahy Slovákov a Čechov, najmä školstvo. Programom banky bolo obsiahnuť celý hospodársky život Slovákov a Čechov v Juhoslávii.[107]

Veľká hospodárska kríza nezasiahla banku do takej miery ako ostatné juhoslovanské banky aj napriek tomu, že nedostala žiadnu podporu zo strany Národnej banky Juhoslávie. Výška vkladov v nej poklesla menej ako v ostatných juhoslovanských bankách a neprikročila k možnosti nevyplácať vklady,[108] hoci podľa § 5 agrárneho zákona z roku 1932 mohla odmietnuť vyplatiť vklady.[109] Na rozdiel od slovenských bánk sa hospodárska sila Československej banky zvyšovala aj po Veľkej hospodárskej kríze.[110]

***„Zemedelské“* úverové a hospodárske družstvá** patrili tiež medzi finančné ústavy a nachádzali sa takmer v každej slovenskej obci spolu so svojou Ústrednou jednotou v Novom Sade. V roku 1933 bolo v Juhoslávii 40 slovenských a českých zemedelských a úverových družstiev. Vznikli vo viacerých obciach, najmä počas hospodárskej krízy, pravdepodobne zo snahy pomôcť si v čase núdze a nedostupných lacných úverov. Ako sa vyjadril I. Grúnik, boli *„obranou kapitálovo slabších proti vykorisťovaniu zo strany veľkokapitálu“*. Čo sa týka peňažnej úverovej činnosti, nelíšili sa od bánk. Len zákonná forma bola iná, ale cieľ a prostriedky boli rovnaké. Na rozdiel od bánk, ktoré boli akciovými spoločnosťami združujúcimi akcionárov, pričom zisky rozdeľovali akcionárom vo forme dividend, boli družstvá združenia družstevníkov, ktoré si zisk odkladali do rezervy, lebo keď družstevník z družstva vystúpil, dostal dovtedy nahromadený eventuálny zisk aj s podielmi. Družstvá dosahovali menšie zisky ako banky. Podľa I. Grúnika mali len dopĺňať banky a nie im konkurovať. Mali byť predovšetkým nákupné, *„odpredajné“*, spotrebné a len v druhom rade úverové, teda keď suplovali činnosť bánk.[111]

Medzi najväčšie úverové družstvá v Juhoslávii patrilo Zemedelské úverové a hospodárske družstvo v Padine založené 17. januára 1929.[112] V roku 1931 malo družstvo viac ako 250 členov s 380 podielmi. Svojou činnosťou prispelo k hospodárskemu pozdvihnutiu obce. Poskytovalo lacné pôžičky[113] a zaoberalo sa aj obchodovaním s poľnohospodárskymi plodinami.[114] Zemedelské úverové a hospodárske družstvo v Pivnici vzniklo pravdepodobne v januári 1931.[115] Z Pivnice pochádzal aj významný

---

[107] SOBOTKA, Otto. 10 let československé banky v Záhřebě. In *Čechoslovák*. 1932, roč. 12, č. 3, s. 83-84.
[108] SOBOTKA, Otto. U krajanů v Jugoslavii. In *Čechoslovák*. 1933, roč. 13, č. 5, s. 139.
[109] SOBOTKA, Otto. Dnešní poměri v Jugoslavii. In *Čechoslovák*. 1933, roč. 13, č. 5, s. 142.
[110] Pozvání na 13. řádnou valnou hromadu. In *Národná jednota*. 1935, roč. 16, č. 14, s. 4.
[111] GRÚNIK, Ivan. Naše peňažníctvo. In *Náš život*. 1933, roč. 1, č. 2, s. 49-53.
[112] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1930*. Roč. 11, s. 127-133.
[113] Privilegovaná agrárna banka vyplácala pohľadávky v rámci pozemkovej reformy.
[114] Zemedelské úverové a hospodárske družstvo v Padinej. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1932*. Roč. 13, s. 148.
[115] Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na priestupný rok 1932*. Roč. 13, s. 207-213.

národný a hospodársky pracovník a autor viacerých hospodárskych článkov a článkov o peňažných ústavoch Michal Rúžek.[116] Zemedelské úverové hospodárske družstvo v Kysáči patrilo medzi najaktívnejšie slovenské úverové združenia vo Vojvodine.[117] Ďalšie vznikli v Hložanoch,[118] Šíde,[119] Hajdušici[120] a Kovačici.[121]

Všetky slovenské banky vo Vojvodine mali iba miestny alebo regionálny charakter. Iba Československá banka v Záhrebe mala celoštátny význam. Po druhej svetovej vojne, keď sa dostali k moci komunisti, slovenské banky a úverové družstvá zanikli.

Železo-oceliareň, účastinárska spoločnosť, v Petrovci

Podľa časopisu *Naše zahraničí*, ktorý vydávala Národní rada československá v Prahe, sa po prvej svetovej vojne (asi v roku 1921) Petrovčania rozhodli založiť železiareň a oceliareň. V iných prameňoch som údaje o tomto zámere nenašiel. Zaujímavé je aj to, že neskorší správca Petrovskej sporiteľne Ivan Grúnik tento projekt spomína iba v časopise *Naše zahraničí*. Bol to veľmi ambiciózny zámer, takže je možné, že to bola úvaha samotného Ivana Grúnika. Na overenie toho, či išlo o skutočný zámer, alebo to bola iba úvaha Ivana Grúnika, bude potrebné preskúmať ďalšie pramene. Podnik mal mať akciový kapitál vo výške 10 000 000 dinárov, rozdelený na 100 000 akcií po 100 dinárov. S tým istým cieľom sa v Spojených štátoch amerických zakladala spoločnosť s akciovým kapitálom 20 000 000 dinárov, ktorý mal byť vložený do petrovského podniku. Podnik mal mať svoju uhoľnú baňu a železnú hutu v Bosne. Mal vyrábať hospodárske stoje a náradie. Každý zamestnanec podniku mal byť povinne podielnikom a okrem mzdy mal mať tak aj podiel na čistom zisku. Továreň mali viesť skúsení krajania z Ameriky na čele s továrnikom Jánom Cimárikom z Akronu. O podnik bol vraj medzi juhoslovanskými a americkými Slovákmi záujem.[122] Podľa I. Grúnika mala mať *Železo-oceliareň* kapitál 120 000 000 korún.[123] Autor, ktorý písal pod pseudonymom Dr. ák v časopise *Naše zahraničí* z apríla 1923, píše, že akciový kapitál mal byť 30 000 000 dinárov, ale celý podnik nakoniec stroskotal.[124] Petrovec a ani Báčka neboli vhodné na tento druh podniku. Železná ruda a uhlie by sa museli dovážať z veľkej diaľky a vzhľadom na polohu Petrovca a dopravné spojenie to bolo problematické. Veľké sumy peňazí by sa museli vynaložiť na zlepšenie komunikačných pomerov, aby sa mohli dovážať uhlie a ruda, postaviť továreň, v ktorej by sa ruda spracovala.[125]

---

[116] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na priestupný rok 1936*. Roč. 17, s. 186.
[117] M. t. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1941*. Roč. 22, s. 147.
[118] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1930*. Roč. 11, s. 127-133.
[119] S. Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1931*. Roč. 12, s. 149-156.
[120] Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1933*. Roč. 14, s. 151.
[121] (m. t.). Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1939*. Roč. 20, s. 165.
[122] Velikou železárnu a ocelárnu... In *Naše zahraničí*, 1921, roč. 2, sv. 3, s. 179.
[123] GRÚNIK, Ivan. Zo života „Dolnozemských Slovákov" žijúcich teraz v Král. SHS. In *Naše zahraničí*, 1921, roč. 2, sv. 4, s. 211.
[124] Dr. –ák. Zo života Čechoslovákov v S.H.S. In *Naše zahraničí*, 1923, roč. 4, sv. 1, s. 7.
[125] SIRÁCKY, Slováci v Kráľovstve, s. 3.

Slovenské hospodárske spolky

Hospodárske spolky Slovákov vo Vojvodine súviseli s poľnohospodárskou výrobou. Do roku 1918 nemali Slováci vo Vojvodine stavovské roľnícke organizácie. Preto na ochranu stavovských záujmov slovenských roľníkov a na propagáciu poľnohospodárskej výroby, založili niektorí petrovskí roľníci v roku 1920 *Slovenské roľnícke združenie v Petrovci*.[126] Hoci združenie *„ani zďaleka nevyhovovalo potrebám roľníkov“*, predsa sa blahodarne prejavilo na podnikaní petrovských roľníkov.[127] Predstavitelia Slovenského roľníckeho združenia z Petrovca nadviazali spoluprácu s podobnými spolkami v Československu. Napríklad v máji 1927 sa zúčastnili na hospodárskej výstave v Prahe.[128] V roku 1921 bolo založené Agrárne spoločenstvo v Slovenskom Aradáči.[129] Roľnícke združenie v Starej Pazove bolo založené 11. apríla 1926 a jeho založenie podporil aj Československý zväz v Juhoslávii a československé vyslanectvo v Belehrade. Združenie malo vlastné stanovy, ktoré potvrdil veľký župan vo Vukovare. Prvým predsedom sa stal Ján Demák, podpredsedom Ferdo Klátik a tajomníkom Ondrej Šipický-Šágy. Združenie si predplatilo hospodárske, roľnícke a iné časopisy. Zaviedli ročné členské príspevky v minimálnej výške 18 dinárov, *„aby i najchudobnejší roľníci mohli sa začleniť“*. V prvom roku sa riadnymi členmi stalo 76 roľníkov a podporujúcimi šiesti roľníci. Roľnícky spolok organizoval rôzne hospodárske prednášky, *Večernú roľnícku školu* a prípravný hospodársky kurz. Ich cieľom bolo pritiahnuť roľnícku mládež do školy a podporiť záujem o vzdelávanie v oblasti poľnohospodárstva. Vyučovalo sa počas zimných mesiacov dvakrát týždenne. Počet poslucháčov nebol stály a pohyboval sa od siedmich do 80.[130] Roľnícky spolok vznikol aj v Pivnici a mal byť založený aj v Hložanoch.[131] Včelársky spolok jestvoval napríklad v Petrovci[132] a v Kovačici.[133]

Slováci vo Vojvodine sa veľmi neponáhľali s vytváraním roľníckych spolkov. Slovenský národohospodár vo Vojvodine I. Grúnik v *Národnom kalendári* na rok 1929 nad tým lamentoval: *„Naši roľníci nesmú byť hluchí a nečetní k veľkému hnutiu, ktoré zachvátilo roľníctvo vo väčšine štátov. Prečo nezakladáme v každej dedine roľnícke združenie, syndikáty? Prečo nemáme sväz roľníckych združení, syndikátov? Či by taký sväz slovenských roľníckych syndikátov bol nám hádam na škodu? Pamätajme na to staré osvedčené: ‚V združení je sila!‘“*[134] Pokusy založiť hospodárske spolky v niektorých obciach neboli úspešné aj pre nedôveru v popredné osoby a ich obchodnú nespôsobilosť.[135]

Najvýznamnejším poľnohospodárskym združením bolo Združenie vojvodinských chmeliarov. Strediskom pestovania chmeľu v Juhoslávii bol slovenský Petrovec. Vo

---

[126] SVOZIL, Eduard. Čs. vetva v král. SHS s hlediska zemedelského. In *Naše zahraničí*, 1927, roč. 8, sv. 4, s. 171-172.
[127] GRÚNIK, Ivan. Roľnícke združovanie. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1929*, roč. 120, s. 138-139.
[128] S: Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na priestupný rok 1928*, roč. 9, s. 169.
[129] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1930*, roč. 11, s. 127-133.
[130] LILGE, Stará Pazova, s. 111-120.
[131] SVOZIL, Čs. vetva, s. 171-172.
[132] M. t. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1941*, roč. 22, s. 148.
[133] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na priestupný rok 1936*, roč. 17, s. 182.
[134] GRÚNIK, Roľnícke združovanie, s. 139.
[135] Dr. ák. Z hospodárskeho života juhoslovanských Slovákov. In *Naše zahraničí*, 1922, roč. 3, sv. 1, s. 14.

Vojvodine sa chmeľ údajne pestoval na rozlohe 5 000 kj., z čoho len na Petrovec pripadalo 1 500 kj. a zvyšok na blízke obce v Báčke a sčasti v Srieme. V Banáte bolo chmeľníc veľmi málo. Vzhľadom na to, že väčšina pestovateľov chmeľu boli Slováci a sám Petrovec zaberal viac ako 30 % celej plochy chmeľníc v Juhoslávii, podarilo sa Petrovčanom získať vedúce miesto medzi chmeliarmi v Juhoslávii.[136] Na podnet redaktora petrovskej *Národnej jednoty* Samuela Šišku bolo 6. apríla 1924 založené Združenie vojvodinských chmeliarov so sídlom v Petrovci. Vytvorenie chmeliarskeho združenia bolo dôležité vzhľadom na to, že sa v niektorých slovenských obciach chmeľ pestoval vo veľkom množstve a vo Vojvodine sa mu skoro výhradne venovali Slováci. Okrem toho obchodovanie s chmeľom bolo veľmi kolísavé a jeho cena sa veľmi rýchlo menila, v dôsledku čoho aj obchodovanie s chmeľom mohlo byť nevýhodné. Združenie sa rozrastalo a pristúpili k nemu aj nemeckí pestovatelia chmeľu vo Vojvodine. Združenie sprostredkovalo svojim členom správy o cenách chmeľu v Juhoslávii a v zahraničí. Správy zo zahraničia sa získavali telegraficky od podobných združení v iných krajinách.[137]

Vzhľadom na to, že Združenie vojvodinských chmeliarov tvorili prevažne Petrovčania, tí reprezentovali chmeliarov z Juhoslávie aj v zahraničí. Združenie bolo dobre organizované. V roku 1927 malo viac ako 200 členov a tvorilo poradný a sprostredkujúci orgán pri pestovaní, sušení a odpredaji chmeľu. Združenie udržiavalo priamy styk s chmeliarskymi spolkami v Československu a Nemecku. V Petrovci bolo asi 20 veľkých skladov, z ktorých väčšina bola v rukách Židov. Zo začiatku sa veľkoobchodom s chmeľom zaoberali väčšinou Židia, ale postupne do veľkoobchodu s chmeľom prenikalo čoraz viac Slovákov. Hospodársky blahobyt Petrovca v 20. rokoch 20. storočia bol postavený na pestovaní chmeľu a pre Juhosláviu znamenal toľko ako pre Československo Žatec.[138]

Združenie vojvodinských chmeliarov zakladalo svoje pobočky v iných obciach a mestách. Napríklad v Starej Palánke[139] bola pobočka založená 9. marca 1929.[140] Zakladanie pobočiek pokračovalo aj po hospodárskej kríze, ktorá výrazne zredukovala pestovanie chmeľu. Išlo o obce v Srieme, kde takéto pobočky predtým neboli. Napríklad v obci Erdevík bola pobočka Združenia vojvodinských chmeliarov založená 17. januára 1937 a v obci Ľuba 18. januára 1937. Tieto pobočky boli založené po návšteve a prednáškach Ing. Pavla Vŕbovského z Petrovca.[141] Bol to najaktívnejší propagátor pestovania chmeľu a v priebehu 30. rokov 20. storočia, takmer až do okupácie Juhoslávie v roku 1941, ponavštevoval skoro všetky slovenské obce v Báčke, Banáte a Srieme a prednášal o pestovaní chmeľu a jeho chorobách.[142]

Vrcholom aktivity slovenských chmeliarov vo Vojvodine bolo organizovanie medzinárodnej chmeliarskej konferencie 15. augusta 1928 v Novom Sade, na ktorej bolo prítomné aj vedenie Združenia vojvodinských chmeliarov. Pre účastníkov kongresu

---

[136] SVOZIL, Čs. vetva, s. 170-171.
[137] -Y.-. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1925*, roč. 6, s. 132.
[138] SVOZIL, Čs. vetva, s. 170-171.
[139] Dnešná Báčska Palánka bola vtedy rozdelená na tri obce: Stará Palánka, Nová Palánka a Nemecká Palánka.
[140] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1930*, roč. 11, s. 127-133.
[141] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1938*, roč. 19, s. 163.
[142] M. t. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1941*, roč. 22, s. 143-150.

bol podávaný obed v Petrovci.[143] O význame pestovania chmeľu v Petrovci a jeho okolí svedčí aj skutočnosť, že sa 19. novembra 1939 v Petrovci konala konferencia chmeliarov, na ktorej bol prítomný aj inšpektor juhoslovanského ministerstva poľnohospodárstva Alfonz Hribar.[144]

Zároveň s rozvojom pestovania chmeľu sa zakladali chmeliarske spolky. Napríklad v Petrovci vzniklo chmeliarske spoločenstvo a za jeho predsedu bol zvolený Samuel Šiška. 16. mája 1929 bol v Novom Sade založený Chmeliarsky zväz, ktorého prvým predsedom sa tiež stal Samuel Šiška.[145]

Pestovanie chmeľu medzi Slovákmi zaznamenalo najväčší rozmach v 20. rokoch 20. storočia. Po Veľkej hospodárskej kríze v rokoch 1929 – 1932 nastal prvý väčší úpadok pestovania chmeľu. K ďalšiemu úpadku prišlo počas druhej svetovej vojny. Väčšina zostávajúcich chmeľníc bola vybraná v 80. – 90. rokoch 20. storočia. V súčasnosti sa chmeľ pestuje iba výnimočne.

Mnohí vojvodinskí slovenskí autori medzivojnového obdobia používali namiesto pomenovania remeselnícke spolky pomenovanie priemyselné spolky. Napríklad Karol Lilge vo svojej knihe Stará Pazova z roku 1932 v kapitole *Priemysel* hovorí výlučne o remeslách a len okrajovo o priemyselných podnikoch malej veľkosti.[146]

Slovenské hospodárske „družstvá“

Hospodárske družstvá mali viac charakter svojpomocných spolkov ako socialistických družstiev, ktoré vznikli po druhej svetovej vojne za vlády komunistov. Hospodárske družstvá v slovenských obciach vo Vojvodine boli pred prvou svetovou vojnou založené v Pivnici, Silbaši, Kulpíne a Kysáči a boli členmi Ústredného družstva pre hospodárstvo a obchod v Budapešti založeného roku 1912. Počas prvej svetovej vojny zastavili svoju činnosť, ktorú obnovili po skončení vojny. V dvadsiatych rokoch 20. storočia jestvovalo vo Vojvodine 22 slovenských družstiev. 6. novembra 1927 bol v Starej Pazove založený Ústredný zväz československých poľnohospodárskych družstiev v Juhoslávii. Na zakladajúcom zhromaždení sa zúčastnilo 29 Slovákov a 8 Čechov. Z Vojvodiny mali zastúpenie Slováci zo Starej Pazovy, Hložian, Nového Sadu, Petrovca, Šídu, Kysáča, Bingule, Pivnice, Selenče. Za predsedu bol zvolený chorvátsky Čech. Hlavnými úlohami zväzu bola podpora zakladania družstiev, poskytovanie obchodných a hospodárskych rád svojim členom, poskytovanie pôžičiek a hypotekárnych úverov družstevníkom a iným osobám, vzdelávanie svojich členov a organizovanie poľnohospodárskych výstav. Zväz sa nesmel zaoberať *„predajom predmetov domácej výroby, ako bol nábytok, tovar širokej spotreby, odevu, obuvi atď.“* V roku 1930 mal zväz 41 slovenských a českých družstiev s 2 072 členmi. Zväz v roku 1931 zintenzívnil spoluprácu s bankárskymi organizáciami v Československu. Na žiadosť Ústrednej jednoty v Prahe začali slovenské a české družstvá

[143] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1929*, roč. 10, s. 189.
[144] M. t. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1941*, roč. 22, s. 143-150.
[145] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1930*, roč. 11, s. 127-133.
[146] LILGE, Stará Pazova, s. 183.

v Juhoslávii používať americké podvojné účtovníctvo a družstevné vklady boli prenesené na účet Ústredného zväzu v Československej banke v Záhrebe. Ústredný zväz obchodoval napríklad s drevom, zemiakmi, kukuricou, superfosfátom, pšenicou, vrecami, poľnohospodárskym náradím. Jestvovali rozdiely medzi českými a slovenskými družstvami. České družstvá viac vkladali svoje prebytky do zväzu a slovenské družstvá viac z neho brali pôžičky. Veľká hospodárska kríza viac postihla slovenských roľníkov vo Vojvodine ako Čechov v Chorvátsku. Hlavnými príčinami slabšieho postavenia slovenských roľníkov bola väčšia roztrieštenosť pôdy, viac nemajetných roľníkov a najmä jednostranná výroba, ktorá sa prejavovala napríklad v sústredení sa na pestovanie chmeľu.[147]

Hoci sa v Juhoslávii propagovalo vytváranie vzájomných družstiev aj pred hospodárskou krízou, neboli medzi roľníkmi vo Vojvodine obľúbené a roľníci voči nim nemali dôveru.[148] Situácia sa začal meniť počas Veľkej hospodárskej krízy. Cieľom hospodárskych družstiev bolo pomáhať roľníkom prekonať hospodársku krízu. Postupne boli založené rôzne hospodárske družstvá v ďalších slovenských obciach.[149] V roku 1939 mal Ústredný zväz československých poľnohospodárskych družstiev 57 členských družstiev, z toho 33 slovenských. Mliekarenské družstvo bolo v Pivnici, dobytkárske družstvá v Hložanoch a Petrovci, elektrikárske družstvo v Kysáči, poľnohospodárske konopno-textílne družstvo bolo v Petrovci.[150] V Petrovci bol založený aj Zväz konopársko-textilných družstiev.[151]

Koncom 30. a začiatkom 40. rokov 20. storočia predstavitelia juhoslovanského ministerstva poľnohospodárstva podporovali rozvoj družstevníctva aj v slovenských obciach. Napríklad 3. februára 1939 navštívil Starú Pazovu náčelník pre družstevníctvo na ministerstve poľnohospodárstva Salih Udvarlić.[152] O rok neskôr 5. januára 1940 Salih Udvarlić navštívil Slovenský Aradáč vo funkcii inšpektora ministerstva poľnohospodárstva. 25. novembra 1939 v Slovenskom roľníckom združení v Petrovci mal prednášku o družstevníctve inšpektor juhoslovanského ministerstva poľnohospodárstva Alfonz Hribar.[153]

Dobytkárske, mliekarenské a remeselnícke družstvá v Juhoslávii nemali podobu neskorších socialistických družstiev. Pojem družstvo a družstevník nebol veľmi rozšírený. Možno aj preto sa v slovenských prameňoch mnohé družstvá často nazývali spolky. Tento termín je presnejší, keďže každý roľník hospodáril sám a nešlo o žiadne kolektívne hospodárenie. Pomenovanie *„družstvo“* mohlo v tom čase vyplývať zo srbského názvu *„društvo“*, čo znamená spoločnosť, spolok. Slovenskému pomenovaniu družstvo zodpovedá srbské a chorvátske slovo *„zadruga“*. Slová spolok a družstvo sa často zamieňali a používali

---

[147] GAĆEŠA, Nikola. Slovačko zadrugarstvo u Jugoslaviji od osnovanja središnjeg saveza čehoslovačkih zemljoradničkih zadruga 1927. do 1941. godine. In STOJANAC, N. – PIJANOVIĆ, P. (ed.). *250 rokov života Slovákov vo Vojvodine. Zborník prác z medzinárodného sympózia v Novom Sade a v Petrovci 6. a 7. októbra 1995*. Nový Sad : Spolok vojvodinských slovakistov; Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1996, s. 75-76.

[148] GRÚNIK, Roľnícke združovanie, s. 138.

[149] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1931*, roč. 12, s. 149-156.

[150] GAĆEŠA, Slovačko zadrugarstvo, s. 66-76.

[151] VRBACKÝ, Andrej. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár 1934*, roč. 15, s. 148-158.

[152] M. T. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár 1940*, roč. 21, s. 163.

[153] M. t. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1941*, roč. 22, s. 143-150.

pre tú istú organizáciu. Preto je málo pravdepodobné, že v Pivnici jestvoval remeselnícky spolok založený 18. novembra 1923[154] súbežne s hospodárskym družstvom.[155] Podobne to bolo v Petrovci, keď sa raz spomína včelárske družstvo[156] a raz včelársky spolok.[157]

Slovenské družstvá vo Vojvodine mali vždy povahu hospodárskych spolkov a nikdy sa nestali skutočnými družstvami. Zakladanie družstiev sa zastavilo počas druhej svetovej vojny. Keď po druhej svetovej vojne v Juhoslávii prebrala moc komunistická strana, družstvá sa už vytvárali na úplne inom základe. Roľníkom bolo ponechané maximum pôdy 10 hektárov. Zvyšok sa kolektivizoval a vytvorili sa podniky nezávislé od roľníkov – poľnohospodárke roľnícke družstvá.

Na záver môžeme konštatovať, že hospodárske podniky Slovákov vo Vojvodine boli vo väčšine prípadov individuálne podniky jednotlivcov. Platilo to pre poľnohospodárstvo, remeslá a čiastočne obchod. Založiť tlačiareň alebo peňažný ústav si vyžadovalo väčšie finančné prostriedky. Keďže Slováci neboli veľmi bohatí, spojili svoj kapitál a zručnosti. Individuálne podniky mali lokálny charakter a zahŕňali väčšinou jednu obec s okolím. Podniky s účasťou viacerých ľudí mali dosah na viacero obcí alebo celý región. Spolky a neskôr aj družstvá mali svojpomocný charakter. Slúžili hlavne členom spolku a ich rodinám. Ku koncu tridsiatych rokov 20. storočia zakladanie družstiev začal podporovať štát. Hospodárske podniky a spolky zohrali významnú úlohu nielen v hospodárskom živote Slovákov vo Vojvodine, ale mali aj kultúrny a národný význam pre Slovákov vo vtedajšej Juhoslávii.

[154] -Y.-. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1925*, roč. 6, s. 130.
[155] Š. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1933*, roč. 14, s. 153.
[156] Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na priestupný rok 1936*, roč. 17, s. 185.
[157] M. t. Kronika nášho národného života. In *Národný kalendár na obyčajný rok 1941*, roč. 22, s. 148.

Commercial Undertakings and Associations of Slovaks in Vojvodina in 1918–41

Ján Tkáč

Summary

Vojvodina Slovaks‘ commercial undertakings between World War I and World War II were mostly related to agriculture. A commercial undertaking was any peasant family that produced the necessary things, such as clothing, footwear, agricultural tools, at home. A part of these products was sold on local markets. In each village, there were traders essential for the peasants, such as blacksmiths, carpenters, wheelwrights, masons, and cobblers. Each village had its own gristmill, and some villages had even several mills. Some husbandmen also had threshing machines, and they used to rent them during the harvest. Although the basic building material was unfired earth, more and more houses were built of burnt bricks. The brick plants were in larger municipalities, such as Petrovec and Stara Pazova. Even Count Rudolf Chotek in Futog owned a brick factory. The trade was initially in Jewish hands, but in the 1920s and 1930s Slovaks already dominated it. The southern Báčka had suitable conditions for the cultivation and processing of hemp. There were up to three hemp retting plants in Petrovec and one in Hložany. Petrovec was a hop growing centre in Yugoslavia. The Vojvodina Hop Growers Association was established there—representing Yugoslav hop growers also abroad. To support their own culture and education, Slovaks had their book printers in Petrovec and Kovačica. Between 1920 and 1941, the Petrovec Printing House published its Národná jednota (National Unity) newspaper, Národný kalendár (National Calendar) and other publications. Financial institutions established by Slovaks had a large share in the cultural and economic uplift of the Slovaks in Vojvodina. For example, Mutual Help in Hložany (local character), Petrovec Savings Bank (regional character) and Czechoslovak Bank of Zagreb (national character). In addition to the hop growers association, also peasant associations, beekeeping associations and many others were established in particular municipalities. After the Great Depression, the Yugoslav Government promoted the creation of ‚mutual cooperatives‘, which were unpopular among the peasants in Vojvodina and the peasants had no confidence in them. The aim of the economic cooperatives was to help farmers overcome the economic crisis. Various economic cooperatives were gradually established. In 1939, the Central Union of Czechoslovak Agricultural Cooperatives in Yugoslavia had 57 member cooperatives, 33 of them were Slovak.